

Lausuntopyyntönumero: LAPELY/6019/2022

Lapin ELY-keskus

Vesienhoidon keskeiset kysymykset ja työohjelmat Kemijoen-, Tornionjoen- ja Tenon-Näätämojoen-Paatsjoen vesienhoitoalueilla 2028-2033

Vesienhoidon tavoitteena on estää jokien, järvien ja rannikkovesien sekä pohjavesien tilan heikkeneminen sekä pyrkiä kaikkien vesien vähintään hyvään tilaan. Vesien hyvää tilaa ei ole vielä saavutettu, ja tämän vuoksi vesienhoidon toimenpiteitä on syytä tehostaa ja kohdentaa paremmin.

Kuulemisaineistossa on pohdittu monipuolisesti vesienhoidon keskeisiä kysymyksiä, tavoitteiden saavuttamista hidastavia seikkoja ja ongelmakohtia ja on esitetty ratkaisumahdollisuuksia. Vaikka esitetty paketti on tiivis ja kiteytetty, tulee johtopäätöksistä tehdä nykyistä nasevampia ja osin suoraan lainsäätäjille suunnattuja, sillä tällä suunnalla on keskeinen merkitys.

Vesienhoidon toimenpiteiden toteutuksen tehostaminen ja kohdentaminen

Luotettava ja helposti saatavilla oleva tutkimustieto motivoi toiminnanharjoittajia, päättäjiä ja muita sidosryhmiä ja toteuttajia sekä tavallisia kansalaisia. Tutkimustietoa tulee käyttää aina, kun sitä on saatavissa mm. vesien tilan arvioinnissa ja vesimuodostumien rajauksessa. Kaikki päätökset ja toimenpiteet pitää perustua vesistöistä ja niiden valuma-alueilta kerättyyn tietoon. Jos tätä tietoa ei ole olemassa, pitää näissä tapauksissa tehdä riittävä selvitys ennen hankkeisiin ryhtymistä. Näissä selvityksissä alueelliset vesiensuojeluyhdistykset voivat toteuttaa selvityksiä. Monilla vesienhoidon yhteistyötahoilla on tutkimus- ja seurantatietoa, jonka saamiseen mukaan tilan arviointiin tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota varsinkin biologisten aineistojen osalta. Valtionhallinnon ulkopuolisia asiantuntijatoimijoita tulee entistä enemmän ottaa mukaan asioiden valmisteluun. Alueellisilla vesiensuojeluyhdistyksillä on paljon valuma-aluekohtaista tietoa vesistöistä ja veden laadusta, ja ne voivat olla mukana vesiensuojelutoimenpiteiden suunnittelussa siten, että toimia voitaisiin kohdistaa mahdollisimman kustannustehokkaasti eri alueille. Alueellisissa vesiensuojeluyhdistyksissä työskentelee yhteensä yli 400 vesiensuojelun ammattilaista. Alueelliset vesiensuojeluyhdistykset tekevät aina myös tiivistä ja toimintaa tukevaa yhteistyötä toiminta-alueensa ELY-keskuksen kanssa.

Vesienhoidon toimenpiteiden kohdentamiseksi vesien tilan kannalta vaikuttavimpiin kohteisiin ei nykyisellään ole riittävän tehokkaita työkaluja ja ohjauskeinoja. Maa- ja metsätalouden tuet eivät tunnista maatalouden vesistövaikutuksia ja näin niiden ohjaava vaikutus vesistöjen tilan parantamiseksi on heikko. Aineistotekstistä ei ilmene miten maatalouden vesistövaikutusten parantamiseen tähtääviä toimia ja tehostamista tehdään. Maatalouden vesistökuormituksen vähentäminen on keskeisin kysymys ja siinä tulee ottaa käyttöön myös lainsäädännölliset keinot. Maatalouden suhteellinen osuus vesistökuorituksesta on kasvanut muiden vesistöön vaikuttavien vesistöjen tilaa parantavien toimenpiteiden tehostamisen myötä. Tätä samaa ilmiötä, missä toimilla maataloudessa olisi saavutettu merkittäviä vesistöjen tilan parantamiseen johtavia toimia ei ole havaittavissa. Kaikkein kuormittavimmat alueet ovat tiedossa, ja tehokkaiden vesiensuojelutoimien käyttäminen vähintään näillä alueilla tulee olla elinkeinotoiminnan ehtona. Toimeenpanon rahoitukseen tulee osallistua niin toiminnanharjoittajan kuin valtionkin. Vesienhoidossa fokuksen tulee olla vesienhoidossa. Maatalouden toiminnanharjoittajat tulee enenevässä määrin rinnastaa muihin yritystoimijoihin ja ympäristölupien tulee sisältää myös vaikutusten tarkkailu. Vesiensuojelutoimien tulee olla pakollisia ja niiden sitovuutta tulee lisätä. Tässä on alueellisilla ELY-

keskuksilla mahdollisuus aloitteellisilla omilla toimillaan edistää vesiensuojelua. ELY- keskuksset voisivat esittää omatoimisesti konkreettisia tehokkaita vesiensuojelutoimia ongelma-alueille.

Vesiensuojelutoimia ja rahoitusta tulisi kohdistaa etenkin alueille, joilla on korkea kuormitusriski. Vuosittain tulvien alle jäävien peltojen ja eroosioherkkien rinnerpeltojen muuttamista suojavyöhykkeiksi tulisi tukea riittävällä taloudellisella panoksella, jotta valuma-alueella olisi luontaisia tulvatasanteita ja puskurikykyä voimakkailla säätilojen muutoksille. Kovin tulvaherkkiä maita ei saisi ylipäättään viljellä. Alun perin tulvamaat pidättivät tulvavesien tuomaa kiintoainesta ja ravinteita, mutta vuosikymmeniä jatkunut peltoviljely lannoituksineen ja ojituksineen on muuttanut tilanteen päinvastaiseksi eli ne luovuttavat ravinteita.

Vesienhoidon toimenpiteiden vaikuttavuudesta ei saada riittävää kuvaa ilman riittävää veden tilan seurantaa ja arviointia. Pahimmassa tapauksessa toimenpiteitä ja rahoitusta suunnataan väärin luotettavan tutkimus- ja seurantatiedon puuttuessa. Luotettavan tiedon varmistamiseksi seurantoihin käytettävää rahoitusta ei tule vähentää nykyisestä. Hajakuormituksen seurantaa tulisi vahvistaa tavoitteena saada tietoa sekä hajakuormituksen vaikutuksista että vesiensuojelutoimenpiteiden tehokkuudesta. Valtion tulisikin sijoittaa lisää vesien tilan seurantapistettä kaikenlaisiin vesistöihin ja rahoitus pitkäaikaisiin seurantoihin tulisi varmistaa. Seurantoja tulee vahvistaa ja sisävesillä kohdistaa seurantoja paikkoihin, joissa ei ole pistekuormittajia ja siten velvoitetarkkailuja. On huomattava, että velvoitetarkkailujakin tukemaan tarvitaan valtion seurantapistettä, sillä seurannan jatkuvuus ei saa olla kiinni vain kuormittajien toiminnan jatkuvuudesta. Lisäksi ELY-keskusten tulisi kehittää menettelyjä, joiden avulla yhteistarkkailuiden vapaamatkustajiin voidaan puuttua. Pohjavesialueiden suojelusuunnitelmien tulisi olla ajan tasalla ja toimenpiteiden toteutuminen tulisi varmistaa.

Valuma-alueelähtöinen vesien ja kuormituksen hallinta muuttuvassa ilmastossa

Valuma-alueelähtöinen vesiensuojelun suunnittelu on jo ollut käytössä ja kuormituksen ongelma-alueita on jo tunnistettu, mm. Ravinneratas- ja ViVe-hankkeissa. Kuormituksen vähentämiskeinojakin on olemassa. Ongelmana on, että maa- ja metsätalouden kuormitukseen ei nykyisellä lainsäädännöllä pystytä puuttumaan. Itse asiassa tietyt vesilain säädökset toimivat vesien hyvän tilan vastaisesti ja tulkinnat vesilain soveltamisessa ovat myös kovin joustamattomia ja vesien tilasta piittaamattomia. Osin jo pelkillä tulkintojen muutoksilla voitaisiin vaikuttaa vesien tilaa parantavasti. Tässä kohdin toivoisi ympäristöhallinnolta lisää rohkeutta ja vastuunottoa. Ojitusten tarpeellisuus tulee punnita kokonaisvaltaisesti kaikki valuma-alueen käyttömuodot ja tila huomioiden.

Toimijatahojen välinen yhteistyö valuma-alueella ei ole riittävää ja valuma-aluekohtainen koordinaatio puuttuu eikä toimenpiteiden kohdistuminen nykyisellään riipu kuormituksen suuruudesta, vaan halukkuudesta vapaaehtoiseen toimiin eli toimijoiden ympäristötietoisuudesta, -vastuullisuudesta ja aktiivisuudesta. Toimenpiteiden sitovuutta on lisättävä, koska selvästi on nähtävissä, että vapaaehtoiset keinot eivät ole riittäviä. Lisäksi on purettava vesiä huonoon tilaan vievää lainsäädäntöä. Se on perattava läpi ja käynnistettävä valmistelu puutteiden korjaamiseksi. Suositukset ja ohjeet eivät ole riittävä ohjauskeino.

Veden viivytyks ja varastointi valuma-alueella on keskeistä kuivuusjaksoihin varautumista niin vesiekosysteemin kuin maanviljelyksenkin kannalta. Mitä ylempänä valuma-alueella viivytyksistä tehdään sitä pienempiä ovat vesimäärät ja sitä kevyemmällä rakenteilla viivytyks on mahdollista toteuttaa. Jouto- ja kitumaiden, tulvaniittyjen sekä suo- ja metsäalueiden hyödyntämistä vesien viivytyksessä tulisi edistää ja tehdä se maanomistajille taloudellisesti houkuttelevaksi.

Ojituksilla ja ruoppauksilla nopeutetaan virtausta ja siirretään tulvaongelmaa valuma-alueilla alavirtaan. Luontaisten suoalueiden ja tulvaniittyjen hyödyntämistä ja ennallistamista tulee entisestään edistää. Luonnonmukaisilla menetelmillä ja rakenteilla lisätään viipymää, vesiympäristön monimuotoisuutta sekä ravinteiden ja kiintoaineksen pidättymistä valuma-alueella. Keskeistä on myös vahvistaa ja ennallistaa maaperän omaa veden pidätyskykyä. Myös pohjaveden ja pintaveden välinen hydrologinen yhteys tulee tunnistaa. Tämä on erityisen tärkeää happamilla sulfaattimailla.

Maataloustoimenpiteiden rahoituksessa ja toteutuksessa tulisi panostaa entistä enemmän maan rakenteen ja kasvukunnon parantamiseen: mitä parempi maan rakenne on, sitä paremmin vesi liikkuu alaspäin maaperässä ja pintavalunta vähenee. Koska suuri osa valunnasta tulee salaojavaluntana suoraan vesistöihin, sekä peltojen pintamaan että syvempien maakerrosten eroosionkestävyyttä tulisi parantaa. Kun tilalla on monipuolinen viljelykierto, jossa viljat, nurmi ja maanparannuskasvit vuorottelevat, kasvilajit kasvattavat juuristonsa eri maakerroksiin ja orgaanisen aineksen määrä maaperässä kasvaa. Viljelykierto vähentää myös vaihteleviin sääoloihin liittyvää riskiä. Pelloilla tulisi pyrkiä säilyttämään elävä kasvipeite myös kasvukauden ulkopuolella. Maaperän orgaanisen aineksen määrää kasvattamalla saadaan parannettua biologista aktiivisuutta, maan kasvukuntoa ja sadontuottokykyä. Orgaanista ainesta voidaan lisätä myös lannan ja metsäteollisuuden puukuitujen avulla. Karjatilalla lannan hyödyntäminen nurmen uudistamisessa ja lannoituksessa on oleellinen osa ravinnekiertoa. Lannan sisältämän fosforin ja typen hyödyntäminen on resurssiiviisasta ja vähentää riippuvuutta ostolannoitteista.

Hyväkuntoinen maaperä läpäisee voimakkaita sateita ja pintavalunnat jäävät maltillisiksi. Toisaalta pitää huolehtia, että maaperä varastoi vettä kuivien kausien varalle, eikä vesiä saa johtaa liian voimakkaasti pois alueelta. Maan rakenteen ja vesitalouden toimiessa hyvin vesi imeytyy huokoiseen maahan ja ravinteet sitoutuvat kasvien käyttöön, jolloin myös viipymä lisääntyy. Toimimaton kuivatus ja maaperän tiivistyminen lisäävät ravinteiden ja kiintoaineksen huuhtoumaa. Märkien ja tiivistyneiden peltojen viljely, muokkaus ja lannoittaminen ovat haitallisia sekä vedenlaadun että tuotannon näkökulmista. Muita pysyvästi käytettäviä keinoja vesistöihin kohdistuvan kuormituksen vähentämiseksi ovat mm. talviaikainen kasvipeitteisyys ja kerääjä- ja aluskasvit. Kiintoaine- ja ravinnekuormituksen nopean vähentämisen ensiapukeinoja ovat ns. maanparannusaineet: kuitu, rakennekalkki ja kipsi, joiden avulla eroosiota ja fosforihuuhtoumia voidaan vähentää nopeastikin.

Purkautuvan pohjaveden merkitys sekä vesistöjen tilalle että vesistöjen pohjan elinympäristöille tulee nykyistä paremmin ottaa huomioon. Muutokset pohjaveden purkautumismäärissä ja laadussa ovat heikentäneet esimerkiksi lohikalojen kudun onnistumista. Jotta kalavesien hoito onnistuisi, tulee tähän asiaan kiinnittää jatkossa erityistä huomiota. Nykymuodossaan koskien kunnostusohjelmista puuttuu tämä näkökulma. Vesistön pohjan muokkaustoimenpiteet eivät yksinään riitä vaan on katsottava myös maalla tapahtuvaan toimintaan, joka vaikuttaa pohjaveden muodostumiseen. Ylipäätään pohjaveden muodostuminen tulee turvata lisäämällä vettä läpäiseviä rakenteita myös taajamissa, tämä vähentää myös tulvariskejä.

Vaellusesteiden poistaminen ja vesielinympäristöjen kunnostaminen

Lukuisat vaellusesteet vaikuttavat haitallisesti virtavesien tilaan ja vesienhoidon tavoitteena tulisi olla ensisijaisesti näiden esteiden poistaminen. Minimimenettely olisi tekninen tai luonnonmukainen kalatie. Jo käynnistynyttä vesilain muutosta tulee jatkaa, jotta kalatalousvelvoite tai kalatalousmaksu voitaisiin jatkossa nykyistä helpommin liittää lainvoiman saaneeseen vesivoimalaitoksen lupaan, johon sellaista ei entuudestaan sisälly. Vesipuidedirektiiviin perustuvan vesienhoitolainsäädännön ei pitäisi mahdollistaa vaellusreittien sulkemista, sillä vesienhoidon tavoitteet ovat sitovia uusien hankkeiden lupaharkinnassa (EUTI C-461/13). Myös muutetuissa vesissä hyvän ekologisen potentiaalin voidaan katsoa edellyttävän

esim. ympäristövirtaamaa tai ainakin kalankulun parantamista vesivoimarakennetuissa vesissä. Suomen tulisi tässä vesilain tarkistuksessa huomioida myös VPD 11(3)(e), jonka mukaan jäsenvaltioiden on otettava käyttöön mm. pintaveden patoamisen luvitus, jossa lupaa on tarkistettava säännöllisesti ja saatettava tarvittaessa ajan tasalle. Mikäli ympäristötavoitteita ei saavuteta, lupia on tarkasteltava ja tarvittaessa tarkistettava VPD 11(5):n mukaan. Vanhojen hankkeiden osalta tarkistaminen on sisällytettävä osaksi vesienhoidon toimenpideohjelmaa aina, kun ympäristötavoitteet jäävät saavuttamatta. Vesienhoidon keskeinen kysymys on se, että Suomi toimeenpanee vesipuitelidirektiivin muutostarpeet vesilain muutoksessa. Vesienhoidon tavoitteiden saavuttamiseksi on välttämätöntä, että tälle toimeenpanolle asetetaan aikataulu viimeistään tässä lausuttavana olevassa vesienhoidon kuulemisessa.

Perattujen ja muokattujen virtavesien elinympäristökunnostuksiin on suuri tarve, mutta rahoitus on edelleen riittämätöntä. Uhanalaisten lajien (mm. ankerias, taimen, meriharjus, vaellussiika, karisiika, jokihelmisimpukka) elinolot muuttuvassa ilmastossa ovat uhattuna ja lajien sekä niille soveltuvien elinympäristöjen säilyttäminen ja lisääminen vaatii erityistoimia sekä erityisosaamista. Lisääntymisalueiden kartoituksia on jatkettava ja vaellus lisääntymisalueille on turvattava. Istutusvelvoitteista tulisi päästä pitkäjännitteisimpiin toimiin ja ohjata rahoja mm. kutupaikkojen kartoituksiin, kunnostuksiin sekä tutkimuksiin.

Rehevöityneiden järvien, merenlahtien ja pienvesien kunnostustarpeita on paljon. Toimia tarvitaan sekä vesi-alueilla että valuma-alueilla, mutta maanomistajien ja muiden toimijoiden välinen yhteistyö on monella valuma-alueella vähäistä. Kun vapaaehtoisuutta on nyt jo pitkään kokeiltu, tulisi pakko asettaa vauhdittamaan asiaa. Lisärahoitusta saataisiin maataloustuista, jotka suunnattaisiin osin vesistöjen kunnostuksiin.

Luonnollisesti kunnostuksia kohdennetaan jo nykyisellään mahdollisuuksien mukaan vaikuttavuus edellä. Paikallisten toimijoiden aktiivisuus ja innostus vaellusesteiden poistamiseen on kuitenkin nykyisellään aivan keskeinen tekijä, jota ilman kunnostuksia ei tapahdu. Hankeavustuksissa on huomioitava riittävän pitkä tukikausi, hankepäättökset viipyvät ja toteutukseen tarvitaan usein vesilupa, jonka saaminen kestää. Vapaaehtoisten toimijoiden selkärangasta revitään nykyisin jo riittävästi, joten kaikki tarpeettomat kiristykset tukipolitiikassa johtavat huonoon vaikuttavuuteen.

Vesien kunnostuksessa ja hoidossa on tärkeää huomioida elävä vesiekosysteemi sekä vesiluonnon monimuotoisuuden suojeleminen.

Vesienhoidon yhteistyön edistäminen

Alueellisten vesien- ja merenhoidon yhteistyöryhmien merkitys vesienhoidossa on keskeinen. Alueellinen vesistökuunnostusverkosto on keskeinen osa alueellisten vesiensuojelutoimenpiteiden edistämiseksi, jolla voidaan edistää tietoisuutta vesienhoidosta alueellisesti. Alueellinen vesiensuojeluyhdistys tulee ottaa aktiivisesti kumppaniksi alueellisen ELY-keskuksen kanssa.

Alueellisen vesiensuojeluyhdistystoiminnan tavoitteena on saada kunnat, kaupungit, kansalaisjärjestöt ja toiminnanharjoittajat toimimaan yhteisen tavoitteen eteen, suomalaisten puhtaiden vesien puolesta. Vesienhoidon tavoitteiden saavuttaminen on melkoinen haaste, jonka onnistumiseksi paikallisen, konkreettisen ja tehokkaan toiminnan organisointi on ehdoton edellytys. Osallistava, motivoiva ja ratkaisukeskeinen lähestymistapa on toimiva tapa tehdä vesiensuojelun hankkeita ja osallistaa alueellisia toimijoita. Tavoitteena tulisi olla, että tulevaisuudessa eri toimijat voisivat vielä nykyistä paremmin yhdistää voimia vesienhoidon tavoitteiden saavuttamiseksi.

Maa- ja metsätalouden koulutuksessa tulee lisätä vesiensuojelun teorian ja käytännön opetusta. Vesitalouteen ja vesiensuojeluun liittyvää opetusta sekä opetusmateriaalia tulee tarkistaa ja kehittää. Opiskelijan tulee ymmärtää vesistöihin liittyvät limnologiset ja hydrologiset peruskäsitteet, veden kemialliset ja fysikaaliset muuttujat, biodiversiteetin perusteet, biologiset vuorovaikutukset, vesien ravintoverkkojen perusrakenteet, vesien taloudellisen hyödyntämisen peruseräkkeet sekä vesistöjä uhkaavat ympäristöongelmat. Kaikkia elinkeinoja tulee harjoittaa kestävästi vaarantamatta vesien puhtautta, monimuotoisuutta ja vesivarojen riittävyyttä. Neuvonta, ohjaus, vesistöihin liittyvän osaamisen kehittäminen sekä erilaisten taloudellisten kannustimien käyttäminen ovat avainasemassa paremman veden laadun ja vesiluonnon monimuotoisuuden saavuttamisessa.

Hannu Moilanen

Toiminnanjohtaja